

Estetska struktura in funkcija folklorne molitve z vidika teksta, teksture in konteksta*

Saša Babič

Folk prayers are usually researched in the area of folk beliefs and religiosity. They may also be considered on the folklore-research field as a minor folklore form. We have observed folk prayers from the text, texture and context level to find out the elements of aesthetics.

Keywords: folklore, folk prayers, aesthetics, text, texture, context

Opredelitev folklornih molitev

Folklorne molitve¹ so na stičišču slovstvene folklorne in religije, vendar jih uvrščamo pod ljudsko religioznost, ki se opira na versko tradicijo, hkrati pa je na njenem robu; gre za folklorne obrede, verovanja, simbole, povezane z zunajcerkvenimi, celo predkrščanskimi predstavami in verovanji ... Zato jih uvrščamo pod tradicionalni del kulture, saj ima takšna religioznost globoke korenine in izvore v časih pred sprejetjem krščanstva na Slovenskem in je bolj ali manj tostransko naravnana in magijsko interpretirana. V folklornih molitvah se človek obrača na (krščanskega) Boga in svetnike s prošnjami in zahvalami. Gre za t. i. »neprave, nepristne oz. apokrifne molitve« (Sloven-

* Tema je širše obravnavana v doktorski disertaciji Saše Babič *Estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev v časovnem preseku z vidika slovstvene folkloristike* (Ljubljana, 2012).

¹ Folkloristi se do danes niso zedinili glede rabe levega prilastka *folklorno* / *ljudsko*. Marija Stanonik je v knjigi *Teoretični oris slovstvene folklorne* (2001: 42–114) podrobno utemeljila rabo levega prilastka *folklorno* [slovstvo, molitve itd.]. Drugi raziskovalci rabi *folklorno* nasprotujejo z argumentom, da nas termin asociira na folklorne skupine, folklorizem ipd. in predlagajo rabo levega prilastka *ljudsko*. Zdi se, da je v ozadju spora želja folkloristov, da bi druge vede prepoznale *ljudsko* kulturo kot enakovredno t. i. visoki kulturi (morda se s terminom *folklorno* lažje približamo temu cilju, saj implicira anglosaksonsko tujko; na angleških tleh ima folkloristika dolgo tradicijo, kar morebiti implicira močnejšo znanstveno ukoreninjenost in pomembnost vede).

V tem članku bomo uporabljali prilastek *folklorni* zaradi njegove širše uporabe, saj lahko tako slovstveno folkloro povežemo v širše področje, poleg tega je *folk*- besedotvorno bolj ploden, pa čeprav je tujega izvora. Tako tudi pri folklornih molitvah ni dileme, kam sodijo.

Za folklorne molitve je M. Stanonik predlagala termin *molitvice*, tudi sama v disertaciji uporabljam navedeni termin, vendar pa po temeljitem premisleku menim, da je nesmiselno ločevati folklorne molitve s pomanjševalnico jedra besedne zveze. Ker gre za priprošnjo Bogu tako v folklornih molitvah kot v uradnih cerkvenih molitvah, se zdi smiselno za oba tipa molitve ohraniti enako besedo, pri čemer ju lahko razlikujemo z določujočim levim prilastkom.

ski etnološki leksikon² 2004: 335).³ Čeprav gre za apokrifne molitve, pa jih definicijsko še vedno lahko uvrščamo v širše polje molitev, saj se z njimi – ne glede na to, ali gre za cerkveno priznan ali za folklorni obrazec – človek obrača na Boga s prošnjo, zahvalo, razmišljanjem ali željo v ritmizirani in rimani stalni obliki. Gre za vernikov poskus vzpostavljanja osebnega stika z Bogom ali drugo obliko duhovnega bitja.

Vilko Novak (1983: 7) poimenuje folklorne molitve kot paraliturgične, saj so izšle iz liturgije ali njenega okvira (npr. pasijonske pobožnosti), kar je še ohranjeno tudi v sledovih petja in načinu njihovega podajanja s slovesno dvignjenim glasom (recitiranje). Med folklorne molitve ne uvrščamo zagovorov in zdravilnih besed; sicer so zagovori molitvam blizu, večkrat se pojavlja celo, da je v funkciji zagovora uporabljena molitev – zato jih tudi uvrščamo v skupno polje obrednih folklornih obrazcev (Babič 2012: 57) – pa vendar gre za različna tipa: zagovori so zdravilne besede, folklorne molitve pa so izraz zahvale, prošnje po duhovni pomoči, njihova naloga ni zdraviti.

Iz vsebine folklornih molitev je očitno, da smo sprejemali iz skupnega evropskega izročila, hkrati pa je razvidna tudi ustvarjalnost ožjega (regijskega slovenskega) področja; vir je bil za vse isti: Biblija, apokrifi, likovne upodobitve na cerkvenih freskah, pridigarski zgledi itd. Motivika in vsebina, pesemske in pripovedne snovi so potovale od naroda do naroda preko potujočih obrtnikov, vojakov, romarjev [...], kar je npr. očitno pri folklorni molitvi *Zlati Očenaš*, ki jo poznajo skoraj povsod po Evropi, vse tri oblike ali vsaj kakšen odlomek« (Kumer 1999: 8, 9).

Čeprav je veliko folklornih molitev »prevzetih od drugod«, so folklorne predvsem s stališča sprejemanja, prirejanja in ohranjanja med ljudmi, pri čemer se je uveljavlja domišljija ljudi in pesniška poustvarjalnost posameznikov; folklorne so tudi zato, ker so se v veliki večini širile z naravnim tipom komunikacije⁴, le redke so se širile s prepisovanjem ali v tiskani obliki – od tod tudi mnoge različice, ki se večkrat le malo razlikujejo (Novak 1983: 6).

Delitev folklornih molitev

Strukturna delitev razdeli molitve na 1. strnjene rimane molitve (tukaj lahko govorimo o dveh skupinah: vsebinsko samostojne folklorne molitve in folklorne molitve, ki so sklop več različnih molitev (lahko skrajšanih ali odlomkov), 2. dialoške molitve in 3. molitve na ključ. Strnjene molitve, ki so tudi vsebinsko enotne in samostojne, so krajše, rimane in v večini vezane na specifične situacije (vojne, nagovarjanje določenih svetnikov). Daljša ko je molitev, več možnosti je, da je nastala kot sklop različnih celih ali odlomkov starejših molitev.

Dialoška zgradba molitve je v *Zlatem Očenašu*, in sicer v dialogih med Marijo in Jezusom ali med Marijo in drugo osebo, npr.:

[...] *Zadi za njim kleči ljuba roža Marija Devica,
Tak nemilo joče, tak debele solze stače, kak so vinske jagode.*

² Slovenski etnološki leksikon bo v nadaljevanju označen s kratico SEL.

³ Tako so poimenovane, ker jih Judje in kristjani niso priznavali za pristen vir »božjega razodetja« in niso bile sprejete med kanonske spise (Verbinc 1976: 60).

⁴ K. V. Čistov je razdelil komunikacijo na naravni tip (govorjenje) in tehnični tip (pisanje) komunikacije; glej: M. Stanonik: Teoretični oris slovstvene folklorne, str. 141, 142.

- *Marija, kaj tebi je, da tak nemilo jočeš,
Tak debele solze stačeš, kak so vinske jagode?*
»*Nisem imela več sinekov kak samo enega,
Pa še tistega so mi Judje vkradli,
Daleč odpeljali, na križ so ga pribili,
S križa je padala zlata kri,
So angeli prišli, so v zlate kelihe gor pobirali.*
[...] (Novak 1983: 455)

Za take dialoške folklorne molitve je značilna vsebinska razširitev biblične zgodbe, npr. v pogovoru med Marijo in Jezusom velikokrat Jezus sam pripoveduje, kaj se mu bo dogajalo ob križanju in dogodkih, ki spremljajo križanje. Do teh razširitev je prišlo zaradi verske in domišljajske potrebe po prizorih »zasebnega«, po počlovečenju teh oseb, po približanju dogajanja domačemu okolju (Novak 1983: 8). Z dialogi in drugimi vsebinskimi dopolnitvami so ljudje izražali tudi svoje osebno in skupno telesno in duševno trpljenje (vojne, kuge, lakote, tegobe tlačanstva, bridkosti v družinah) (Stanonik 1999: 87), hkrati pa so z molitvijo upali na boljše življenje in na pomoč višje sile.

Molitve »na ključ« zgradbeno sestavljajo samostojno skupino: 1) *Se parporočim Bogu Očetu, ki me je stvaru* 2) *Se parporočim Bogu Sinu, ki me je odrešiu /.../* (Novak 1983: 274) itd. *Sedem nebeških zapahov, Sedem nebeških ključavnic, Sedem nebeških rigli* ipd. so različni naslovi vsebinsko in zgradbeno ene in iste molitve. Narejene so »po ključih«; gre za naštevanje, komu se molivec priporoča: večinoma gre za molitve sedem ključev/ključavnic, najdemo pa tudi molitve na 12 ključavnic. Gre za tip folklorne molitve, ki je mednarodno znan (*Himmelsrigel*), objavljena je bila tudi že v *Duhovni brambi* v obliki sedmih krajših molitev. To besedilo naj bi bilo izrecno večerna folklorna molitev (Novak 1983: 276, 277)

Novak (1983) je folklorne molitve razdelil glede na čas molitve oz. glede na tri dnevne čase: jutranje, opoldanske in večerne:

1) zjutraj, ko so vstali in se priporočili bogu za prihajajoči dan, se zahvalili za preživeto noč, podali so prošnje po varovanju, predvsem pred lastnimi slabostmi, pa tudi za lepo smrt, zahvaljujejo se za preživeto noč ter hkrati prosijo za varovanje čez dan:

*Molim Vas, nebeški Oča,
Karme moti Hudoba,
Dol pošajte mi Marijo
De premagam hudobijo.
Dol pošajte mi angela
De bom bugu Ježuša.
Zak' želim Vam biti zvest
An na prit hudič' u pest.* (Novak 1983: 272)

2) opoldanske molitve (novejšega izvora) – v to skupino lahko uvrstimo tudi tiste, ki jih je Novak (1983) uvrstil med t. i. druge [o teh nižje].

3) zvečer po opravljenem delu, da so se zahvalili za preživeti dan in se predvsem priporočili Bogu za prihajajočo noč; glavni namen večernih molitev je bilo zavarovati

spečega človeka pred vsakršno nevarnostjo, telesno in duševno (po starem verovanju, da duša med spanjem zapusti telo), zato se priporoča Bogu, svetnikom in predvsem angelom varuhom, posredno in neposredno pa odganja zle duhove, včasih naravnost omenja satana. Jedro večernih molitev je evropsko, kar dokazuje njihov verski značaj in izvor. Pri teh najstarejših in najkrajših besedilih je poleg zagotovila varnosti značilno zagotovilo pomoči treh angelov (Novak 1983: 15, 16). V večernih molitvah so najpogostejša priporočila Mariji in zaupanje v njeno brezmejno dobroto, sv. Trem kraljem in zaupanje v Božje varstvo. Novak (1983: 20) uvršča med večerne molitve tudi *Zlati Očenaš* in *Marijine sanje* (slednje Kumer (1999) uvrsti kot različico *Zlatega očenaša*)⁵. Navedeni folklorni molitvi imata največ različic, iz katerih so izpeljane tudi nekatere krajše verzije, kot ugotavlja Novak, vendar se sprašuje, ali gre res za molitev, ki so jo ob večerih celo molili in se je sčasoma skrajšala, ali gre le za odlomke, ki so jih molili zvečer.

*Pejmo spat,
Bogom rat,
Tri ajgelce k nam poslat:
Ta prvi nas bo vižov,
Ta drugi nas bo spižov,
Ta treči na popelje v Paradiš.
V paradiži so trije stolci:
Na prv'm sedi svet Petr,
Na drug'm svet Pav,
Na trečem Jezus sam sveto mašo bere,
Marija tam kleči. »Kdo te je to molituco navadu?«
»Ta prva bo za vučeta,
Ta druga bo za matr,
Ta treče bo zame. Amen«.* (Novak 1983: 86).

Novak (1983) je vse folklorne molitve, ki jih ni mogel uvrstiti v časovni del dneva, uvrstil med t. i. druge molitve. Gre za krajše rimane molitve, ki so vezane na določene situacije v življenju, npr. bolezni, vojne ... V teh molitvah gre predvsem za čaščenje Marije, priporočilo Mariji in drugim svetnikom (sv. Miha, sv. Barbara, sv. Jedrt), molitev proti Turkom, zahvala nebeškemu Očetu itd. Te folklorne molitve bi lahko razdelili na tri skupine: na molitve s prošnjo po božji pomoči (molitev proti Turkom), molitve za srečno smrt in na molitve s priporočilom za dobro življenje sveti osebi (sv. Jedrt, sv. Barbara). Gre za delitev, ki kaže na pomen in rabo folklornih molitev; to delitev bi lahko razširili na vse molitve.

⁵ Novak (1983: 28) je razložil pri molitvi *Zlati Očenaš* tri oblike:

1. kot pripoved o poteku Kristusovega trpljenja,
2. kot pogovor med Jezusom in Marijo o dogajanju vsak dan velikega tedna in
3. kot vsebino sanj, ki jih Marija razodeva Jezusu, potem ko jo je spečo zbudil, tj. Marijine sanje.

Vse tri oblike *Zlatega očenaša* se končajo s sklepno formulo, v kateri je najprej navedeno, kdaj naj bi molili *Zlati očenaš*. Največkrat je rečeno, naj bi ga molili ob petkih, sicer pa navajajo, da ob praznikih, v velikem tednu, ob nedeljah, zjutraj ali zvečer, v nedeljo pred mašo, celo večkrat na dan. Po navadi je obljubljen tudi rešitev treh dušic iz vic, sicer pa odpuščanje grehov, varstvo pred nesrečami (npr. ne bo v ognju zgorel, ne bo v vodi utonil), prejem obhajila pred smrtjo ali da bosta Jezus in Marija prišla ob smrti po dušo (Kumer 1999: 65).

Estetska struktura in funkcija na ravni teksta

Oblika folklornih molitev je »povzela značilnosti folklornega pesništva: jezikovne, metrične in slogovne značilnosti, saj so večkrat prevzeli vanje kar cele vrstice iz drugih ljudskih pesmi, podobe, prispodobе, okrasne pridevke, pomanjševalnice« itd.; folklorne molitve so se recitirale, ne péle (Novak 1983: 8, 9).

Na tekstovni ravni je v folklornih molitvah veliko stilnih postopkov: paralelizmi členov, rime, parafraziranja, elipse, pomanjševalnice itd.

Krajše folklorne molitve ter uvodni obrazci teh molitev (*Pejmo spat, Bog je zlat* [...]) se načeloma rimajo. Rima sicer ni obvezna v vseh verzih in lahko na določeni točki izzveni, vendar pa je pogostejša kot pri daljših besedilih:

*Pojmo spat,
Boh je zlat,
Pojmo gledat
Na stezice,
Na gredice,
Kaj Marija dela.
Angeljce napaja,
V sveti raj jih posaja.
Boh je vkalzal/ Doli leč itd.* (Novak 1983: 127)

Pri daljših folklornih molitvah je večkrat zaslediti različna ponavljanja. Gre za ponavljanje samostalnikov in pridevnikov ([...] *Mir božji, dar božji* [...]), stavčnih struktur ([...] *Na čast gospodi Bogu,/ Na čast svete Marije,/ Na čast pet krvavih ran Jezusovih* [...]) ali parafraziranje (*Bodi ofrana, prporočena* [...]), asidenton (*Potrošajte nas/ In vsa naša dela,/ Želje, opravila/ Vse naše djanje in nehanje,/ Vse naše življenje,/ Vse naše trpljenje!*). Pogoste so pomanjševalnice ([...] *na gredice, na stezice* [...]) in vzkliki ([...] *naj za Božjo voljo stori zibko Sinu božjemu* [...]; [...]) *O moj Bog, O moj Stvarnik!* [...]) ter hiperbola/pretiravanje (najbolj pogosto v *Zlatem očenašu*), npr.

/.../ Preden Jezus tisto vodo prebrodi,/ Je sedeminsedemdesetkrat obnemogu./.../ [op. a.] (Novak 1983: 418).

Navajam primer molitve *Završila večerne molitve* iz Vrtojbe:

*Bodi ofrana, prporočena
Ta sveta božja molitevca,
Ker sem jest spela in zmolila
Na čast gospodi Bogu,
Na čast svete Marije,
Na čast pet krvavih ran Jezusovih,
De se Bog usmili
Črez naše stariše nu mlajše
Inu čez vse verne dušice u vicah.
O milostlivi gospod Bog,
Jeh vzemite un z vic nu trpljenja;*

*Položite jeh, pomesite jeh
U to nebeško veselje,
U ta nebeški svetli raj,
Kjer nam ga Bog vošči inu dej,
Vsim vernim kristjanom/
Nam tem živim
To ljubo zdravje,
Dobro srečo,
Mir božji,
Dar božji,
Tega daru svetega Duha!*

O moj Bog,
O moj stvarnik,
Ki ste vi nas ustvaru,
Na svet spomnu,
Previdte nas,
Potrošajte nas
In vsa naša dela,
Želje, opravila.
Vse naše djanje in nehanje,
Vse naše življenje,
Vse naše trpljenje!
Vse gospodi Bogu opramo,

Vse k časti božji strimo,
Vse v imei božjim!
Dar svetu Duh,
Vse nam nadehni,
Vse nam našpižej.
Vse nam nagmirej!
Sveti žegen božji,
Požegnajte nas
Enu naše dušice,
Enu vse, kar nam je Jezus
Posodu eni dau! Amen.
(Novak 1983: 142, 143)

Večina folklornih molitev ima večdelno zgradbo. Predvsem večerne folklorne molitve so daljše in imajo tridelno zgradbo (uvod – jedro – zaključek):

uvodna formula (*Bog nam je reku dol lečt /.../* (Novak 1983: 165); *Pejmo spat/Bog je zlat /.../* (Novak 1983: 120)),

jedro, v katerem je zapisan osrednji vsebinski del folklorne molitve ter zaključna formula (*Tri duše 'do zveličane: / Ena 'de očina, ena 'de materna, / Tre-tja pa prava jegova* (Novak 1983: 84)), ki se je končno zaključila z besedo *Amen*.

Praviloma se končajo s **sklepno formulo**, ki se lahko prenaša iz ene molitve v drugo in je le redko vezana na eno samo. Pri sklepni formuli gre za izpolnitev obljube (da bo duša molivca, lahko tudi njegovih najbližjih, s to molitvijo rešena), ki je dana tistemu, ki bo to (molitev) molil.

Pri folklornih molitvah je najti tudi t. i. **potujoče verze**⁶ (Kumer 1968). Z. Kumer je potujoče verze opredelila in prikazala na folklornem pesništvu, podoben pojav pa najdemo tudi v folklornih molitvah (ki po oblikovanosti deloma že lahko prihaja na področje folklornega pesništva): ne le verzi, ampak cele kitice »potujejo« iz ene folklorne molitve v drugo, tj. enake ali zelo podobne kitice najdemo v različnih folklornih molitvah, kar je poseben način oblikovanja besedila, gre za t. i. **potujoče kitice**.

Potujoče kitice tako dobijo funkcijo uvodnih kitic:

Hodmo spat, Boga zvat [...] (Novak 1983: 207); *Pejmo spat, Bog je zlat [...]* (Novak 1983: 197); *Spat, spat, z Bougon prebivát* (Novak 1983: 196) itd.

Lahko pa se pretvorijo tudi v sklepne formule folklornih molitev, kjer gre kar za potujoče kitice, npr.:

[...] Kdor bi to molitvico izmolil [...] bi tri duše iz vic izpeljal; Prvo očetovo / Drugo materino, / Tretjo pa sam svojo (Novak 1983: 300); *Kdor bo to molitvico molil / vsak juter, vsak večer, / bo rešil tri duše iz vic, / očetovo, materino in sam svojo.* (Novak 1983: 238).

⁶ Tërmin Zmage Kumer, 1965; potujoči verz naj bi bil po mnenju Kumerjeve »stilna značilnost slovenske ljudske pesmi« (Kumer 1968: 1157).

V jedru folklornih molitev je najti takšne verze predvsem znotraj variant ene folklorne molitve; te variante se med seboj lahko precej razlikujejo (npr. *Zlati Očenaš*), npr. [...] V sv. Paradižu, / Je 'na zlata miza. / Pr' ti zlati mizi / So trije stoli, trije škojfe. / Pr' tem prvem sedi sv. Peter, / Pr' tem drugem sv. Pavel apostl / Pr' tem trečem usmiljen Jezus [...] (Novak 1983: 92); [...] V svet'mu paradižu / Je ena zlata hišica, / 'Na zlata mizica, / Trije jogri, trije stoli: / Na enem sedi Jezus, / Na drugem sveti Peter, / Na tretjem sveti Miha [...] (Novak 1983: 95).

Pogost in opazen postopek pri folklornih molitvah je tudi sklapljanje različnih krajših molitev v eno daljšo (pri čemer je lahko npr. večerni del skrajšan); ta postopek je dobro viden pri daljših folklornih molitvah, npr. pri večernih:

*Bog je vkažal
Lepo dolvleč',
Rahlo zasopat',
Nikogar se bat'.
in
Bog bo nam poslal angeljce tri:
Eden bo nas špižal,
Eden bo nas vižal,
Eden bo nas varval
Po noči in po dni.* (Novak 1983: 100)

sta se združili v eno večerno molitev. S tem postopkom folklorne molitve pridobivajo pri dolžini, hkrati pa jih sklapljanje več različnih folklornih molitev v eno skupno izločuje iz skupine najkrajših žanrov. Kratke folklorne molitve, ki se pretvorijo v t. i. potujoče kitice, so načeloma vedno iste.

Vsebinsko se vse folklorne molitve nanašajo na svetopisemsko zgodbo in tudi osebe, na katere se molivec obrača, so izključno krščanski liki: Jezus, Mati Božja in različni svetniki. Poganska božanstva (njihove lastnosti in zgodba) – če so bila imenovana v folklornih molitvah – so popolnoma zabrisana.

Estetska struktura na ravni tekture

Folklorne molitve se deklamirajo kot poezija, pa tudi zapis je večinoma v verzni obliki (lahko pa je tudi v prozni obliki), kar kaže na percepcijo tovrstne besedne umetnosti kot višjo raven besedne umetnosti, kot poezijo. Gre za besedila, ki funkcionirajo kot umetniška ali celo slavnostna besedila. Pri teh besedilih so značilna stilna sredstva, kot rima, paralelizem členov, personifikacija, pretiravanja itd. Nagovarjanje višje sile je terjalo tudi izbran jezik, ki se giblje med narečjem in knjižnim oz. formalnim jezikom (navadno so iz narečja, in sicer predvsem prevzete besede iz nemščine ali italijanščine, ki so bile že tako vključene v jezik govorcev, da jih niso več dojemali kot prevzete). Izbrani jezik in stilna sredstva tvorijo obredni jezik, značilen predvsem za folklorne molitve, pa tudi za zagovore:

Pejmo spat, / Boh je zvat! / Na voske stezice, / Kaj Marija dela: / Vboje včice napaja, / Ježš Krist š! Amen. (Novak 1983: 127)

Molitve so izgovarjali pojoče, monotono, počasi, lahko celo nerazumljivo, momlajoče, če je molivec molil sam (osebna molitev). Glas je lahko zamaknjen. Gre za besedila, pri katerih je izvedbena dramatizacija potisnjena v ozadje, saj je besedilo namenjeno višjemu, božjemu bitju, in ne sogovorniku. Tako lahko govorimo celo o notranjem dialogu z višjim, božjim, čeprav je sporočanje zgolj enosmerno (prošnje in zahvale molivca).

Pri folklornih molitvah je pomembno ponavljanje – ne le v besedilu folklorne molitve, temveč ponavljanje celotne molitve po večkrat, pri čemer postane ritmično govorjenje bolj poudarjeno.

Estetska struktura na ravni konteksta

Pri folklornih molitvah gre za izraz vernosti, duhovnosti in mišljenja tistih, ki so te molitve ohranili ali njihovih rednih ali občasnih uporabnikov, ki so jih uporabili kot izraz in sredstvo obrambe pred zlim, kot sredstvo čiščenja (trpečega Kristusa, Marije) ter prošnje (Stanonik 1999: 87). Z njimi se izraža vdanost v božje varstvo pred vsem hudim.

Funkcija folklornih molitev ni le verska, ampak tudi namensko uporabna in čeprav so njihove prvine zajete iz cerkvene nabožnosti, živijo te molitve zunaj cerkve; ljudem so bile bližje od cerkvenih molitev, saj so deloma nastajale iz domišljije ljudi, ki so jih z dialoškimi pogovori med osebami (npr. Marijo in Jezusom) in raznimi podrobnostmi približali ljudem in zemeljskemu življenju. Obkrožujoča realnost se odseva predvsem v teh dialoških zgodbah, kjer s podrobnostmi kažejo na dožemanje sveta in s tem približajo svetopisemsko zgodbo ljudem (oz. samim sebi). Glavna funkcija folklornih molitev je vzbujanje upanja pri ljudeh ter tolažba v težkih trenutkih, kar je mogoče razbrati iz priporočil Mariji, zaupanje v njeno dobroto in v brezmejno Božje zavetje.

Nekatere apokrifne molitve so molili tudi za obrambo pred boleznimi, zato imajo tudi »obrambno« funkcijo – seveda na psihološki ravni občutka varnosti; prepisi takih molitev naj bi varovali človeka »vsake nesreče na duši in telesu«. ⁷

Folklorne molitve so ljudje molili skupno ali v družini ali posamezno (osebna molitev); s tem so ljudje izražali svoje osebno trpljenje« (Novak 1983: 7) ter svojo hvaležnost in prošnje. Molivci so bili v glavnem ženske in otroci; mame, tete in babice so tudi največkrat učile otroke novih molitev. Ženske so se priporočile Jezusu ali svetnikom, otroci pa so jih večkrat izgovarjali ob večerih za svoje želje. Največkrat je bila nagovorjena Marija kot zavetnica, npr.:

*Pod svetim križem dol ležem,
Pod Marijinim plaščem zaspim,
Če živ ostanem, Bogu hvalo dam,
Če umrjem, Bogu dušo izročim.* (Novak 1983: 198)

⁷ Obrambne »žegne« z navodili: »kateri to molitvo per sabe nosi udrukano ... zadobi razne milosti in bo vsake nevarnosti frei!«, ki jih najdemo v *Kolomonovem žegnu* in *Duhovni brambi*, Ivan Grafenauer opredeli za orientalski amulet. Isto velja tudi za t. i. *Kristusovo* in *Marijino »delavo«* (dolžino), »saj so tam isti pristavki (hver to S. Delavo ... persabe nosi alpa doma jma ...)« (Grafenauer 1907: 11). Obramba zoper dušno in telesno nesrečo je bil tudi *Sveti list*, ki vsebuje *Pobožne molitve*, *Sanje Marije Device* in *Pergodbico*. Vse ali eno izmed molitev naj bi imeli pri sebi zlasti vojaki, da bi bili obvarovani pred sovražnikom, in porodnice, da bi lažje rodile (Makarovič 2008: 121).

Največkrat so se folklorne molitve molile ob jutrih ali/in večerih ter ob raznih opravilih, kot ličkanje, skupinska ročna dela itd. Čas molitve je bil predvsem odvisen od namena: zahvala ali prošnja, ki pa se deli na prošnje po varovanju, odpuščanju ali prošnja za boljše življenje/pogoje/ozdravljenje. Folklorne molitve, v katerih so se zahvaljevali, so navadno molili zjutraj, medtem ko so bile molitve s prošnjo po varovanju ali odpuščanju večinoma večerne. Molitve s prošnjo po boljšem življenju/ pogojih/ zdravljenju navadno niso molili v določenem delu dneva, temveč glede na izredne življenjske razmere, kot npr. ob vpadu Turkov, težkih boleznih itd. Folklorna molitev *Zlati očenaš* je ena najdaljših tovrstnih molitev in je bila verjetno molitev v postnem času, zlasti v velikem tednu, kar omenjajo tudi nekateri sklepni obrazci. Molili naj bi ga tudi ob navadnih petkih, tudi ob sobotah in nedeljah (Kumer 1999: 14). Z. Kumer (1999: 14) navaja celo primer, ko se priporoča moliti *Zlati očenaš* zlasti, »ko se bo eno dete na svet rodilo«.⁸

Folklorne molitve so se širile z naravnim tipom komunikacije, tj. z živo besedo, govorom.⁹ Možnosti za stike med ljudmi raznih narodov in jezikov so bila lahko romanja; ta so bila v srednjem veku priljubljena pri vseh slojih: z romanji so se približevali Kristusu, Materi Božji in svetnikom. Ustno posredovanje dokazujejo tudi uvodni verzi, stalne besedne zveze, ki sodijo v način pesemskega izražanja, trikratno ponavljanje, popačene besede, ker izraz molivcu ni bil razumljiv ... (Kumer 1999: 13).

Estetska struktura folklornih molitev na ravni konteksta se kaže predvsem v moči besede, v upanju in moči, ki ju posameznik dobi ob izrekanju/deklamiranju. Stilna sredstva in besedišče folklornih molitev gradijo svečanost, mističnost molitev in jih uvrščajo med umetniške tekste, vendar pa dojemanje teh molitev kot pomoč v življenju in uvrščanje v osebno sfero posameznikovega dojemanja sveta uvrščajo ta žanr med najbolj estetske strukture na ravnini konteksta v slovstveni folklori. Moč besede in upanje, ki ga folklorna molitev vzbuja v molivcu je tudi najpomembnejši del folklorne molitve; gre za neke vrste meditativno stanje in samopomoč v ritualu, ki ga je posameznik ali družina izvajal vsakodnevno.¹⁰ Ritual¹¹ je v tem smislu lahko razumljen tudi kot ustvarjanje svetega prostora, kjer se dosega presežek vsakodnevne izkušnje; tako folklorna molitev lahko funkcionira kot del časa, v katerem je udeleženec postavljen izven vsakdanjih zavedanj (O'Sullivan 2001: 127). Pri tem sta v ospredju potrpežljivost, poslušanje – za meditativno stanje, ki odpira molivca za učinek pozitivne afirmacije. Folklorno molitev lahko interpretiramo tudi kot samoprepričevanje, ki posameznika prestavi iz miselnega koncepta »kaj pa, če se bo zgodilo (-) ...« v »zgodilo se bo (+)«. (O'Sullivan 2001:128). Ta učinek niti ni samozavedanje kot predstava izkušnje posameznika (zavedanje sebe je zgrajeno skozi predstavnost/predstavo vsega). O'Sullivan trdi, da bi lahko govorili celo o neosebni stvari. Gre za naše reagiranje in resoniranje z obkrožujočim, kar je tisto, kar nas povezuje s svetom. V tem pogledu je učinek »transčloveški« in učinek je vsekakor »transčloveško estetski« (O'Sullivan 2001: 128), prehaja in se širi po družbi.

⁸ Ta molitev naj bi po podatkih Möderndorferja po verovanjih v 30. letih 20. stoletja v ljutomerski okolici lajšala porod (Kumer 1999: 14).

⁹ Širjenje s tiskom je postalo mogoče šele po prvi tiskani knjigi v reformaciji. *Zlati očenaš* in *Marijine sanje* sta bili edini molitvi, ki sta se tiskali na posamezne lističe, najdemo ju tudi v *Kolomonovem žegnju*, kljub temu da Cerkev tovrstnih molitev ni podpirala. Na to je verjetno vplival močan nemški vpliv in prevzem besedila iz nemščine (ljudje so besedilo pozneje tudi preoblikovali).

¹⁰ Danes podobno dosegajo tudi z v zadnjem času popularnimi t. i. afirmacijami in meditacijami.

¹¹ Bataille kot ritual obravnava umetnost, vendar v ta koncept lahko vstavimo tudi folklorne molitve (kot folklorni umetniški tekst in performanco) (O'Sullivan 2001: 127).

Folklorne molitve predstavljajo tudi vstopno točko v drug svet: v svet mitološkosti, kjer najdemo svetopisemsko zgodbo z vsemi simboli in junaštvu (Campbell 2007). V tej mitološkosti se kažeta imaginacija in dožemanje junaštev in ljubezni ter pragmatičnost v dožemanju dogodkov in v njihovi povezavi z upanjem.

Zaključek

Dandanes le redko zasledimo folklorno molitev na terenu; zdi se, da ta žanr izumira v takšni obliki. Kljub temu folklorne molitve niso bile in niso brezpomenske, saj imajo svojo vlogo, pomembno vlogo: odpirajo sveto skozi estetsko funkcijo, magično funkcijo in funkcijo transformacije. Molitve ne ustvarjajo smisla sveta, temveč odpirajo možnosti bivanja, postajanja v svetu (O'Sullivan 2001: 130). V sodobnejšem času folklorne molitve nadomeščajo s t. i. afirmacijami, dobrimi mislimi in meditacijami, vendar njihova estetska struktura in funkcija ostajata enaki: imeti občutek, da smo bližje svétumu in da smo s svétim v stiku ter vzbujati upanje. Kljub temu, da se pri obravnavi folklornih molitev najprej posvetimo estetiki v poetološki analizi jezika in stilnih postopkih, je treba poudariti, da ti sicer delajo jezik bolj obreden, pravo estetsko funkcijo pa folklorne molitve dobivajo skozi kontekst. Preko konteksta folklorne molitve dobivajo pravi pomen v življenju uporabnika.

Literatura

- Babič Saša 2012, *Estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev v časovnem preseku z vidika slovstvene folkloristike* (doktorska disertacija). Ljubljana.
- Joseph Campbell 2007, *Junak tisočerih obrazov*. Nova Gorica: Eno.
- Ivan Grafenauer 1907: »Duhovna bramba« in »Kolomonov žegen«. *Časopis za zgodovino in narodopisje* IV. Maribor.
- Manja Krapež, Tomaž Simetinger 2004, Kolomonov žegen – vera posebne vrste. *Slovstvena folkloristika: glasilo za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklore*. Letn. 3, št. 2. 60–61.
- Zmaga Kumer 1999, *Zlati očenaš: slovenski ljudski pasijon*. Ljubljana: Družina.
- Marija Makarovič 2008, *Podoba zdravstvene kulture koroških Slovencev v kmečkem okolju od Zilje do Podjune v 19. in 20. stoletju*. Celovec: Mohorjeva založba.
- Vinko Möderndorfer 1964, *Ljudska medicina pri Slovencih*. Ljubljana: Inštitut za slovensko
- Vilko Novak 1983, *Slovenske ljudske molitve*. Ljubljana: Družina.
- Simon O'Sullivan 2001, The Aesthetics of affect: thinking art beyond representation. *Angelaki – journal of the theoretical humanities*, vol. 6, no. 3 (December 2001)
- Martina Orožen 2009, Rokopisne Kolomonove in zdravilske bukve s Kovka nad Hrastnikom. *Slavistična revija*, letnik 57/2009, št. 2, april–junij. 263–276.
- Marija Stanonik 2001, *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Aesthetic Structure and Function of Folk Prayers from the Aspect of Text, Texture and Context

Saša Babič

Folk prayers are usually researched in the area of folk beliefs and religiosity. They may also be considered on the folklore-research field as a small folklore form: although folk prayers seem to be fixed folklore forms, they are re-created and re-interpreted by individuals. Folk prayers are spread by natural interaction, only a few are spread by transcription or in printed form. We can discuss this genre on the levels of folklore event: text, texture and context. All three levels show aesthetic structure: in the text, we search for poetic processes, while rhythm is one of the most evident in the texture; on the context level aesthetics is mainly reflected in the perception of the genre.